

PATRONAT D'ESTUDIS OSONENCS

CRÒNICA 2018

ARQUEOLOGIA

Els treballs arqueològics a la comarca d'Osona durant l'any 2018 s'han focalitzat en dos grans eixos d'actuació. Per un costat, la resolució dels projectes de recerca del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (quadriennal 2018-2021) ha permès la represa dels treballs i ha consolidat la recerca a la comarca. I per una altra banda, el gran nombre d'intervencions de tipus preventiu, unes 35, principalment realitzades en contextos urbans i que posen de manifest la riquesa patrimonial de la comarca.

Projectes de recerca que es desenvoluparan entre 2018-2021:

L'aprovació dels projectes de recerca en matèria d'arqueologia i paleontologia de la Generalitat de Catalunya són una de les eines més consolidades per a permetre la investigació patrimonial arreu de Catalunya. En aquesta nova convocatòria s'han presentat i aprovat els següents projectes que repercuteixen directament a la comarca d'Osona:

- Títol del projecte: «Els orígens del Bisaura: El conjunt monumental del castell de Besora (Santa Maria de Besora)». Beneficiari: Fundació Privada del Conjunt Monumental del Castell de Besora. Investigador principal: Marta Fàbregas.
- Títol del projecte: «L'Esquerda. Punts estratègics sobre el Ter, des de la prehistòria fins a l'edat mitjana». Beneficiari: Fundació Privada l'Esquerda. Investigador principal: Imma Ollich.
- Títol del projecte: «Rius, assentaments i mineria prehistòrica. Recerca a les valls del Ter, Ebre i a Gavà». Beneficiari: Universitat Autònoma de Barcelona. Investigador principal: Anna Gómez Bach.
- Títol del projecte: «Puig Ciutat. Anàlisi d'una destrucció i el seu context». Beneficiari: Grup Independent de Recerca en Arqueologia - Associació GIRA. Investigador principal: Eduard Ble.

- «L'Ausetània romana abans de la fundació d'Auso (ARFA)». Beneficiari: Museu d'Arqueologia de Catalunya. Investigador principal: Jordi Principal.
- «L'alt Congost entre l'antiguitat tardana i l'alta edat mitjana». Beneficiari: Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Investigador principal: Arnau Garcia.
- «El NE de la citerior d'Escipió Emilià a Cèsar: La militarització del paisatge com a model de gestió territorial (NECEEC)». Beneficiari: Universitat de Girona. Investigador principal: Antoni Nàco.
- «Profundiment en el coneixement de la xarxa viària romana a Catalunya. Les vies romanes del Perelló, Lluçanès i Salvenera». Beneficiari: Institut d'Estudis Catalans. Investigador principal: Pau de Soto Cañameres.

En total s'han subvencionat 85 projectes, dels quals 7 centraran, totalment o parcialment, part de la seva recerca a Osona. Dada significativa tenint en compte la ràtio de 2,02: 42 projectes distribuïts per comarca catalana.

Excavacions arqueològiques

Al llarg de 2018, i amb el suport de les informacions facilitades pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya,¹ s'ha intervingut en 35 jaciments o punts d'expectativa arqueològica a la comarca d'Osona. Trenta d'aquests treballs corresponen a actuacions d'excavació preventiva, i cinc són intervencions associades a projectes de recerca. En aquest any no s'ha realitzat cap intervenció d'urgència.

Excavacions programades

El 2018 ha estat un any de punt mort per als projectes de recerca que es trobaven en curs d'avaluació. Això ha permès que alguns projectes ja endeguessin les excavacions, mentre que altres no han portat a terme actuacions de camp. Els principals resultats per jaciment es poden desglossar en:

L'Esquerda (Les Masies de Roda / Roda de Ter). L'excavació arqueològica de l'any 2018 s'ha fet en dues campanyes programades entre els mesos de juny i agost, en el marc dels projectes de recerca de la Generalitat. Al sector ibèric s'ha continuat amb l'excavació del conjunt d'habitatges i carrers, proporcionant una datació d'ocupació entorn dels segles VI-V aC amb una successiva modificació del traçat urbanístic a mesura que avançava i creixia el poblament. Per altra banda, a ponent s'ha pogut descobrir un tram nou de la muralla ibèrica amb estances adossades a la part interna. Al sector medieval, l'excavació de la poterna ha permès saber que aquest accés hauria estat construït al mateix temps que la muralla; refet i modificat en època carolíngia amb la construcció d'un mur que canalitzaria les entrades, i durant el període feudal es va afegir un segon mur

1. Volem agrair a l'arqueòleg territorial Antoni Caballé i Crivillés del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya l'ajuda i la informació facilitada per a la realització d'aquesta crònica. Així com la informació facilitada per tots els arqueòlegs que han actuat a Osona al llarg del 2018.

que conferiria una forma d'embut per a facilitar la defensa de la porta. Aquesta poterna estaria relacionada amb el camí fortificat de l'exterior de la muralla medieval. La direcció de l'excavació ha anat a càrrec dels Drs. Imma Ollich; Montserrat de Rocafiguera, Albert Pratdesaba i Esther Travé.

Conjunt Monumental del Castell de Besora (Santa Maria de Besora, Osona). La intervenció arqueològica al castell de Besora, promoguda per la Fundació Privada Conjunt Monumental del Castell de Besora, duta a terme l'any 2018 ha consistit en l'excavació de l'interior de l'església de Santa Maria. Els treballs han posat al descobert la seqüència estratigràfica conservada. D'entre les troballes en destaquen divuit inhumacions, de diversa tipologia i cronologia: des de tombes antropomorfes d'època altmedieval, passant per tombes retallades al terreny natural i tombes construïdes amb pedres i maons i cobertes amb làpides inscrites del segle XVII. A nivell estructural es conserven indicis dels diversos paviments que haurien format part de l'església. Hi ha restes del paviment del segle XVIII format per maons rectangulars però que haurien estat espoliats durant l'abandonament de l'església i només en resten algunes peces; més antic, un paviment segurament fet de taulons de fusta, del qual se'n conserven algunes bigues que el sustentarien, i, finalment, un paviment fet de morter de calç de color ataronjat, ben depurat, que a hores d'ara creiem que podria ser el paviment original de l'església del segle XI o bé una reforma no massa posterior. Un altre element detectat és una claveguera que, situada al centre de l'església, la travessa transversalment. L'excavació de l'atri també ha posat al descobert diverses inhumacions, algunes d'elles de fossa simple, amb caixa de fusta, i les més antigues excavades a la roca, lleugerament antropomorfes i amb coberta de lloses. Treballs dirigits per Marta Fàbregas i Cesc Busquets (ATICS, SL).

Puig Ciutat (Oristà). Els treballs a camp s'han centrat a continuar l'excavació de l'enderroc de dues estances d'un edifici de planta rectangular d'època romana tardorepublicana (s. I aC) (edifici 3), que havia estat localitzat en campanyes anteriors gràcies a la prospecció geofísica. En les dues estances s'han documentat clars indicis de la destrucció violenta que va patir l'assentament en la seva última fase: bigues del sostre i restes del mobiliari carbonitzat, ceràmica aixafada *in situ* i algunes peces d'armament. A l'estança de llevant s'han recuperat fins a tres olles de ceràmica a mà que podrien haver estat recolzades damunt d'algun tipus de moble de fusta a la planta baixa de l'edifici. S'ha recuperat també un conjunt de fitxes de joc de pedra que probablement haurien estat guardades en una bosseta que no s'ha preservat. A l'estança de ponent s'ha recuperat material més variat, que hauria estat guardat al pis superior i que en la seva destrucció s'hauria precipitat damunt el terra de l'edifici. En el conjunt s'han localitzat recipients ceràmics d'usos variats: una àmfora emprada per al transport d'aliments, vaixel·la de taula (vasets de ceràmica de vernís negre) i algunes olles per cuinar. En aquest àmbit s'han recuperat també algunes peces metàl·liques per fixar la porta. La intervenció s'ha dut a terme durant els mesos d'agost i setembre, i va tenir una durada de dues setmanes. La campanya es va plantejar com un camp de treball i formació per a estudiants de la Universitat d'Edimburg. Treballs dirigits per Àngels Pujol, Roger Sala, Robert Tamba i Eduard Ble.

Jaciment romanorepublicà del Camp de les Lloses (Tona). Durant la campanya d'estiu s'ha actuat en els edificis I i K. Són edificis que estan en curs d'excavació des de l'any 2015 i encara no s'han exhaurit els treballs, és per això que els resultats interpretatius són parcials. Ambdós edificis podrien formar part d'un recinte ocupat per una guarnició establerta en el lloc. Els materials arqueològic ceràmics i numismàtics recuperats proporcionen una cronologia d'ocupació dels habitatges I i K entorn el 125-75 a.n.e. L'edifici I, de planta rectangular, està compartimentat per vuit estances i presenta dues fases constructives. La construcció original va ser amortitzada durant la segona fase edilícia. Durant la campanya es va intervenir en els àmbits 68, 69, 79 i 83 i davant l'àmbit 71. Destaquem la documentació d'un paviment enllosat a l'estança 83, així com l'exhumació de noves estructures de combustió a l'àmbit 79. Davant l'àmbit 71 es van recuperar diversos metalls com una aixada de ferro en molt bon estat de conservació. L'edifici K, de planta rectangular, està compartimentat, parcialment, per set estances. S'ha actuat en els àmbits 75, 76, 77, 78 i 81. Destaquem l'excavació de dos dipòsits rituals: una estructura negativa de morfologia rectangular situada a l'àmbit 76 que contenia el cap d'un èquid i un conjunt ceràmic, així com les restes corresponents a dues *acus crinalis*. Les anàlisis paleocarpològiques han documentat restes vegetals corresponents a pèsol, avellana i raïm en els sediments que cobrien l'enterrament. A l'àmbit 77 es va excavar, en el nivell fundacional, un dipòsit format per una miniatura de ceràmica grisa de la costa catalana que anava acompanyada d'un punxó de ferro amb mànec d'os que està en fase d'estudi. A l'àmbit 75 es va excavar una sitja, d'una fase anterior a la construcció de l'edifici K, que contenia abundants restes de fauna on s'ha recuperat cérvol. Els participants han estat estudiants o bé graduats en arqueologia de les diverses universitats catalanes. La Universitat de Barcelona hi ha participat també amb els estudiants en pràctiques del crèdit d'arqueologia del món romà. La campanya d'excavacions s'ha desenvolupat dins del nou projecte de recerca «L'Ausetània abans de la fundació d'Auso» (ARFA), sota la direcció de Pilar Camañes, Montse Duran, Imma Mestres i Jordi Principal, i el finançament s'ha assumit des de l'Ajuntament de Tona.

Castell de Milany (Vidrà, Osona). El projecte de recuperació del castell de Milany d'enguany, promogut per la Diputació de Girona, ha permès continuar l'excavació d'algunes de les habitacions encarades a migdia i que probablement estarien destinades a un ús domèstic. En una d'elles s'ha pogut recuperar les restes d'una estructura de planta quadrangular, d'uns quatre metres quadrats, construïda exclusivament amb lloses, amb moltes restes de carbons i ceràmica de cocció reduïda que interpretem com una llar de foc d'època medieval. També s'ha posat al descobert un tram més de muralla meridional, a la qual s'adossa un nivell de lloses que formaria part del pas ronda. En destaca una claveguera que, provinent de les habitacions abans esmentades, desguassaria a través de la muralla. Els treballs de consolidació de les estructures han arranjat l'últim tram del camí d'accés al castell de Milany. Treballs dirigits per Marta Fàbregas (ATICS, SL).

Excavacions preventives: Són aquelles intervencions que tenen lloc en el marc d'actuació dels projectes urbanístics, immobiliaris o de rehabilitació d'edificis. Es realitzen prèviament a les obres i són finançades pels diversos promotors, siguin públics o privats.

Fortificació ibèrica del Montgròs (El Brull). L'objectiu de la campanya anual ha estat recuperar la topografia antiga de l'entorn exterior de la porta d'entrada al recinte fortificat que està situada a l'extrem meridional de la muralla, gairebé a tocar del cingle, en un indret caracteritzat per l'esglaonament descendent dels afloraments calcaris del terreny natural. Es tractava de començar a documentar els llocs on encara es conservava l'estratigrafia intacta i sanejar les terres que van ampliar cap a migdia l'istme que uneix la península del Montgròs amb el contrafort del qual forma part, formades a la dècada de 1970, arran de la descoberta del jaciment, durant les campanyes d'excavació de la dècada de 1980 i els anys 1992 i 2002, per adequar el jaciment a la visita pública. Els treballs es van realitzar en dues fases successives, una amb operaris d'una empresa especialitzada i l'altra amb la participació dels voluntaris del camp de treball internacional anomenat «Turó del Montgròs Archaeology in Catalonia». La recerca ha posat a la llum l'estrat de destrucció de la muralla i el coronament d'un mur de contenció de traçat paral·lel a la muralla, situat a 3,5 m de distància que tal vegada va servir per formar una terrassa sobre la qual es va habilitar el camí d'accés a la fortificació cap al 300 aC. Treballs realitzats pel Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona i dirigits per Javier Fierro i Ainoha Pancorbo.

Prospecció paleontològica al terme municipal del Brull (El Brull). Actuació que s'emmarca en les tasques de cerca i documentació del registre paleontològic del Montseny, en aquest cas dins el municipi del Brull. Treballs dirigits per Eudald Mujar i Arnau Bolet (ICP).

Finca Patel S.A. (L'Esquirol). Els treballs han estat motivats pel projecte de construcció d'un edifici frigorífic al costat de les instal·lacions existents. Els resultats arqueològics han estat negatius. Treballs dirigits per Àngels Pujol.

Parc municipal de Torelló (Torelló). La reurbanització del Parc Municipal de la Ronda Pollancredes de Torelló s'ha centrat en el seguiment i control del rebaix general i d'un rebaix addicional a la zona central. En cap moment no s'han documentat estructures o material arqueològic d'interès. Treballs dirigits per Antònia Díaz (Insitu, SCP).

Carrer Bonsuccés (Torelló). La intervenció arqueològica vinculada a la reurbanització del carrer Bonsuccés de Torelló s'ha centrat en el seguiment dels rebaixos que afectaven el subsol amb resultats negatius. Treballs dirigits per Antònia Díaz (Insitu, SCP).

Mas Espadamala de Baix (Torelló). Treballs de seguiment d'una zona d'afectació d'una àrea extractiva. Aquest mas es troba situat al sud del terme de Torelló, arran del camí d'Espadamala, sobre el serrat homònim. Aquest mas apareix documentat des del segle XVI amb nombroses reformes d'època moderna, en destaquen les dels segles XVIII i XIX. El terreny afectat està conformat per dues parcel·les dividides en diverses zones d'afectació formades per dues grans extensions agrícoles, separades per un torrent, en aquell moment amb força cabal d'aigua, i una gran quantitat d'herbes de gran alçada i arbres que van impossibilitar les tasques de prospecció del sòl. Com a mesures correctores es va establir un

seguiment arqueològic en iniciar les tasques de l'activitat extractiva, a causa de la possibilitat de l'existència d'evidències arqueològiques. Treballs dirigits per Judit Sedano (Arqueòlegs.cat SL).

Carrer Soledat (entre carrer Anselm Clavé i carrer St. Francesc) (Vic). El control arqueològic s'ha efectuat en el marc de la reurbanització dels trams del C/ Soledat i Sant Francesc, situats al nord del C/ Anselm Clavé. Ha consistit en el seguiment de l'excavació de rases per a tubs col·lectors al tram del C/ Soledat. S'han documentat nou estructures d'interès arqueològic, de les quals tres (estructures 5, 6 i 7) han estat eliminades pels treballs, prèvia documentació. La primera (estructura 1) podria correspondre a un desguàs d'aigües de gran envergadura, amb una datació *post quem* de finals del s. XVIII. Es troba situada a la cruïlla amb el C/ Sant Francesc i s'orienta perpendicularment al riu Mèder, on sembla desembocar. Les estructures 2, 3, 4, 5 i 6 són clots d'adobar pells. Es tracta d'estructures delimitades lateralment per lloses de gres. Els fons són de rajola sense vidriar o bé de lloses. L'estructura 7 està formada per dos murs perpendiculars que formarien part del mateix complex adober. S'han interpretat, respectivament, l'un com un mur de delimitació de l'espai i l'altre com el mur de tancament exterior. Aquest conjunt productiu s'ha datat entre finals del s. XIX i s. XX a partir de la presència d'un estrat de cairons amb sals de crom adherides (producte introduït en el procés d'adob a finals del segle XIX). La primera fotografia que es conserva de l'indret data de 1906, i hi apareixen uns edificis relacionables amb aquestes estructures. En qualsevol cas, no semblen anteriors a la riuada de 1863. Les estructures 8 i 9 són murs de tancament dels patis que hi havia a la zona, observables també a través de fotos històriques. Treballs dirigits per Mireia Vila.

Parc Jaume Balmes (Vic). En el mes d'agost del 2018 es van desenvolupar els treballs arqueològics preventius al costat del casc històric de la ciutat de Vic durant el transcurs del canvi de pavimentació de la rambla Sant Domènec. Les intervencions s'han d'emmarcar dins del projecte de reurbanització de la plaça de Jaume Balmes, del pont de la Pista i d'un tram del carrer Anselm Clavé, de promoció municipal. La intervenció va ser motivada per la descoberta d'una torre perimetral de la muralla de Vic en la primera fase del projecte urbanístic i per l'interès del consistori per recuperar el traçat exacte del sistema defensiu de la ciutat corresponent als segles XIII i XIV. Tot i així, les darreres intervencions arqueològiques a la ciutat, especialment al carrer de Santa Maria i a l'interior del jardí de la Casa Ricart, van definir provisionalment un recorregut diferent al conegut, que aniria uns metres més endarrerida del que es pensava. D'aquesta manera, es va proposar un sondeig al carrer de Sant Antoni Maria Claret per tal de documentar la muralla, però el resultat fou negatiu. Així doncs, es plantejà un nou sondeig al carrer de Santa Maria, on sí que es va recuperar un tram ja conegut, però que ara serà incorporat a la nova senyalització de l'Ajuntament. A part de l'excavació dels sondejors per tal de documentar els trams de muralla, es van realitzar quatre rases per on havien d'anar els nous serveis de gas i aigua de la plaça. Les rases van posar al descobert unes estructures orientades en el mateix sentit de la muralla. Respecte a la cronologia d'aquestes estructures, no ha estat possible determinar el seu moment constructiu degut a l'escassa presència de material ceràmic significatiu. No obstant això, a partir de criteris arquitectònics

i de la documentació gràfica consultada, es podrien relacionar directament amb la fortificació imposada per Joan d'Àustria per protegir Vic en el context de la Guerra dels Segadors a mitjans del segle XVII. Malauradament, les dimensions de les rases i el temps disponible van fer impossible que la interpretació de les restes fos més acurada. Treballs dirigits per Pau Menéndez.

Plaça Major, 27 (Vic). Els treballs han estat motivats pel projecte de rehabilitació de l'edifici. La intervenció ha consistit en l'obertura de petits sondejors parietals amb l'objectiu de comprovar si es preservaven elements barrocs. L'anàlisi de les capes pictòriques localitzades mostra que són contemporànies. Pel que fa a l'anàlisi arquitectònica de les obertures mostra una composició eclèctica, amb un parell de llindes decorades que podrien datar de finals del s. XVII o inicis del s. XVIII i una balconada de llosana de ferro amb rajoles ceràmiques policromades, que caldria situar ja entre finals del s. XVIII o al s. XIX. Treballs dirigits per Patrícia Amat (restauradora) i Àngels Pujol (arqueòloga).

Rambla Hospital, 30 (Vic). Els treballs han estat motivats per les obres de rehabilitació de l'edifici i han consistit en el control dels rebaixos de la planta baixa, així com en l'obertura de tres sondejors lineals creuant el jardí posterior. Els treballs a la planta baixa han permès documentar diverses estructures relacionades amb l'edifici actual, com un pou i dos dipòsits. A la zona del jardí s'ha localitzat un mur de certa entitat que podria correspondre a la Muralla del Morbo i una estructura que formaria part de la xarxa antiga del clavegueram. Treballs dirigits per Àngels Pujol.

Rambla Hospital, 6 (Vic). Els treballs han estat motivats per la redacció del projecte de rehabilitació de l'edifici, que preveia actuar en el mur de tancament posterior de l'immoble, una estructura perfectament alineada amb el traçat de la Muralla del Morbo, segons la planimetria antiga. La intervenció ha consistit en l'estudi del parament exterior, fet que ha permès definir fins a quatre fases constructives diferents. Malgrat que no s'ha verificat amb l'obertura de sondejors, el sistema constructiu emprat en el tram de la base resultaria compatible amb l'estructura en qüestió. El primer recrescut presenta algunes obertures tapiades que podrien ser espitlleres i correspondre, per tant, a la recrescuda del mur de tanca original amb finalitats defensives durant els segles XVIII-XIX. Els dos trams superiors datarien ja del s. XX. Treballs dirigits per Àngels Pujol.

Carrer Sant Francesc, 102 (Vic). La intervenció ha consistit en el control arqueològic de l'obertura de la rasa necessària per a instal·lar dos pilars de suport de la façana posterior de l'edifici, a l'alçada del punt de contacte amb el pati de la finca. Els treballs han permès localitzar únicament dos trams de mur corresponents a l'edifici actual, una capa de runa recent que apujaria la cota del terra de part de l'edifici, i el substrat geològic en la resta de l'àrea explorada. Treballs dirigits per Àngels Pujol.

Carrer Cardona 7, rambla del Passeig 34 (Vic). Les intervencions arqueològiques realitzades entre els anys 2013 i 2016 van destapar a la rambla del Passeig 34 de Vic un conjunt d'estructures d'alt interès arqueològic amb una

cronologia que abasta des del moment romà fins a l'actualitat. La intervenció de l'any 2018 se centrà en l'execució d'un programa de restauració dels murs bastits en el moment romà i del tram de la muralla medieval. Treballs dirigits per Antònia Díaz (Insitu, SCP).

Carrer Sant Francesc, 6 (Vic). La intervenció s'ha centrat en el control de l'excavació de nou pous de fonamentació amb resultats arqueològics negatius. Treballs dirigits per Antònia Díaz (Insitu, SCP).

Carrer del Trinquet, 2 (Vic). La intervenció arqueològica motivada per les obres d'instal·lació d'un ascensor a la finca s'han limitat al seguiment del moviment de terres durant el rebaix del fossat, amb resultats negatius. Treballs dirigits per Antònia Díaz (Insitu, SCP).

Rambla Davallades, 9 (Vic). Les obres d'instal·lació d'un ascensor a la rambla de les Davallades 9 motivà una intervenció arqueològica de seguiment i control del moviment de terres durant el rebaix del fossat, amb resultats negatius. Treballs dirigits per Antònia Díaz (Insitu, SCP).

Carrer Torras i Bages (Vic). L'execució del projecte de reurbanització del carrer del Bisbe Torras i Bages de Vic motivà la realització d'un sondeig amb resultats negatius. Treballs dirigits per Antònia Díaz (Insitu, SCP).

Rambla de Sant Domènec. Tram 2. Entre carrer St. Pere i carrer St. Antoni M. Claret (Vic). La reurbanització de la rambla de Sant Domènec de Vic va motivar un control arqueològic de les obres que va permetre la documentació de diverses estructures del sistema defensiu medieval de Vic, així com altres construccions d'època moderna relacionades amb la caserna de la Galera. Les estructures se situaven a la banda nord de la rambla i destaquen una torre circular, part de la contraescarpa i el fossat atribuïdes a les defenses de la ciutat del segle XIV. Treballs dirigits per Almudena García Ordóñez (Insitu, SCP).

Carrer Cardona, 12 (Vic). El projecte de remodelació de la finca número 12 del carrer Cardona contemplava l'excavació d'un fossat per a la instal·lació d'un ascensor. El control arqueològic de l'excavació del fossat han permès documentar restes del fonament d'un mur desaparegut de l'actual immoble i part de dues estructures negatives tipus sitja d'època romana. L'excavació de les sitges s'ha limitat únicament a la part afectada pel projecte de construcció de l'ascensor, i resten per excavar les parts que continuen sota els murs de l'actual immoble. L'estudi del material ceràmic recuperat en els respectius rebliments emmarca una de les sitges dins un context romà baiximperial (1a meitat del segle III dC) i l'altra en un context també romà, d'inicis del segle I dC (August/Tiberi). Treballs dirigits per Rafel Rosillo Turrà (Insitu, SCP).

Carrer Estret de Sant Cristòfol, 11 / Rambla del Carme, 24 (Vic). Intervenció motivada per les obres de rehabilitació de l'edifici. L'actuació ha permès localitzar un tram de la muralla de Pere III. Treballs dirigits per Gemma Caballé.

Carrer Manlleu, 23-35 / Pla de Balenyà, 5-7 (Vic). Intervenció motivada per les obres de rehabilitació de l'edifici. L'actuació ha permès localitzar un mur d'època moderna associat a una àrea de conreu anterior a la construcció de l'edifici actual. Treballs dirigits per Gemma Caballé.

Carrer Estret de Sant Cristòfol, 3 (Vic). Els treballs de seguiment arqueològic realitzats en aquesta finca foren motivats per les obres de reforma, per la possible presència d'un tram de la muralla medieval en el punt de partió amb la finca adjacent. Aquests treballs foren dirigits per Jordi Guàrdia.

Hospital de la Santa Creu - soterrani, aparcament i urbanització PAU-38 (Vic). Continuació dels treballs al conjunt de la Santa Creu. Aquesta és una intervenció arqueològica realitzada degut a la voluntat de l'Hospital de la Santa Creu de Vic de realitzar un aparcament de cotxes en uns terrenys annexes, i que s'executà en diferents campanyes entre finals de 2016 i el mes d'abril de 2018. L'àrea d'afectació principal és l'espai d'aparcament, d'uns 4000 m², on es van identificar tres àrees amb restes arqueològiques. El primer, ubicat a la part més meridional, consistia en una necròpolis moderna vinculada justament a l'Hospital de la Santa Creu. Concretament, la necròpolis consistia en la localització de quatre grans fosses d'enterraments amb una cronologia d'entre els segles XVII i XIX i un tram de la Clausura del Morbo, mur perimetral de la ciutat que fou projectat al segle XVII. Just a la zona de ponent d'aquesta necròpolis es va identificar un gran forn, possiblement centrat en l'elaboració de material constructiu, amb diferents fases d'utilització d'entre els segles X i XV. Presentava una doble cambra de combustió, i uns espais relacionats a la part posterior. Els treballs principals del 2018 s'han centrat en el tram proper al carrer Doctor Junyent, on la identificació d'un barri medieval extramurs construït a partir del segle XIII va permetre identificar vuit finques en bateria, de planta allargassada i que podien tenir fins a tres habitacions amb diversos annexos a la part posterior. La línia de façana que discorre paral·lela a l'actual carrer Dr. Junyent, permet proposar l'existència d'un camí d'arribada a la ciutat de Vic d'aquest moment, en la zona coneguda com a barri de Sant Joan. Les finques s'haurien abandonat al llarg dels segles XIV-XV. Treballs dirigits per Marta Ramon Garcia.

Carrer de Gurb, 16-18 (Vic). Treballs arqueològics motivats per les obres d'adequació d'aquest edifici. La presència d'un possible tram de la Clausura del Morbo centra part d'aquesta actuació. Treballs dirigits per Marta Ramon Garcia.

Carrer del Remei, 15 (Vic). Intervenció arqueològica motivada per les obres de reforma en l'edifici existent de la finca. Els treballs van consistir en l'obertura de tot el sòl per tal de consolidar la fonamentació de l'edifici com també el pas de tots els serveis. En el seguiment arqueològic, en el qual es van rebaixar un total de dos metres de profunditat, no va permetre documentar cap fragment ceràmic ni cap evidència arqueològica destacable, ja que només es va poder registrar un estrat molt estèril, el material d'una composició llimosa interpretat com a sediment aportat pel riu Mèder. Treballs dirigits per Judit Sedano (Arqueòlegs.cat SL).

Carrer Sant Pere, 14 (Vic). Treballs de seguiment motivats per les obres d'adequació d'aquesta finca situada al carrer Sant Pere. Els resultats han estat negatius. Treballs dirigits per Mireia del Pueblo (Arqueòlegs.cat SL).

Rambla del Passeig, 10 (Vic). Intervenció arqueològica motivada per les obres de reforma de la finca, en un punt proper a la muralla medieval. Treballs dirigits per Mireia del Pueblo (Arqueòlegs.cat SL).

Carrer Sant Antoni Maria Claret, 3 (Vic). Intervenció arqueològica motivada per les obres de reforma de la finca. Aquesta ha donat resultats negatius. Treballs dirigits per Òscar de Castro (Actium SL).

Intervencions d'urgència: Són aquelles intervencions que es realitzen quan es descobreixen restes arqueològiques durant la realització d'una obra o actuació en un indret on no hi havia indicis de la seva existència. Enguany no hi ha hagut cap intervenció d'aquest tipus a la comarca d'Osona.

Altres activitats d'interès arqueològic

Les diverses entitats i associacions que potencien la recerca i la difusió de l'arqueologia osonenca han realitzat nombroses activitats de difusió al llarg d'aquest any. Aquestes es complementen amb les Jornades Europees de Patrimoni que van tenir lloc entre el 12 i el 14 d'octubre i el 18è Cap de Setmana Ibèric, que portà per títol Domesticant l'Aigua, els dies 6 i 7 d'octubre de 2018, on van participar amb diverses activitats els jaciments de l'Esquerda, el Camp de les Lloses i el Casol de Puigcastellet.

Com a activitats destacades cal assenyalar la realització de les V Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central, organitzades pels Serveis Territorials de la Catalunya Central del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, que van tenir lloc al Museu de la Pell d'Igualada entre el 26 i el 27 d'octubre i on es van presentar els resultats de la recerca arqueològica realitzada en els dos darrers anys.

El Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona, entre les seves activitats, ha portat a terme un cicle de conferències, titulat *Arqueologia d'Osona i des d'Osona*, durant el mes de febrer de 2018.

La Fundació Privada l'Esquerda i Museu de l'Esquerda ha realitzat nombroses activitats, entre les quals destaquen l'exposició «Marca Hispànica: La Catalunya Carolíngia (759-987)» i una visita al jaciment l'Esquerda (Masies de Roda i Roda de Ter). I el cicle *Arqueologia insòlita*, en el marc 25è Cicle de Conferències del Museu Arqueològic de l'Esquerda.

Destaquen també les nombroses activitats de l'Associació AcuCALL - Associació Cultural del Camp de les Lloses de difusió del patrimoni i cultura local així com de les activitats de gènere i dels nombrosos aspectes vinculats al fenomen de la romanització.

És també destacable la realització, per part de l'Associació d'Estudis Torellonencs (ADET), de la III Jornada d'Estudis de la Vall del Ges, Orís i Bisaura, a Torelló. Aquesta va tenir lloc el 6 d'octubre i es va centrar en el coneixement del món ibèric ausetà.

Finalment el Patronat d'Estudis Osonencs també ha portat a terme diverses activitats patrimonials d'interès arqueològic.

En el marc dels actes de l'Any Puig i Cadafalch el Patronat d'Estudis Osonencs va promoure el 2 de febrer una conferència sobre la relació de Puig i Cadafalch amb el Temple Romà de Vic. La conferència fou impartida per Eduard Riu Barrera, comissari de l'Any Puig i Cadafalch, i va portar per títol: «El Temple Romà de Vic i Josep Puig i Cadafalch en els primers temps de l'arqueologia clàssica i monumental a Catalunya».

El 8 de juliol es va realitzar el seminari *Realitat i reptes del patrimoni del Kurdistan iraquí*, coorganitzat amb l'equip del Grup de Recerca en Arqueologia Prehistòrica del Mediterrani i Pròxim Orient de la Universitat Autònoma de Barcelona. I el 22 de setembre, amb el suport del bisbat de Vic, es va realitzar una visita a la canònica romànica de la catedral de Vic, a mans de l'arqueòleg director de les excavacions, Josep Maria Vila.

CRÒNICA METEOROLÒGICA DE L'ANY 2018

L'any 2018 fou càlid i plujós a Osona i a Catalunya en general. La temperatura mitjana anual va estar per sobre de la climàtica a la majoria dels observatoris de la comarca. Pel que fa a la precipitació, va estar clarament per sobre de la mitjana, amb un any extraordinari de pluges, amb rècords a l'agost i l'octubre i sobretot en la precipitació acumulada anual. A Vic es van recollir 1.171,8 mm, el registre més alt des de l'any 1915. L'anticicló, que durant bona part de l'any va estar situat al nord d'Europa, va provocar que les depressions baixessin de latitud i afectessin la major part de Catalunya.

Gener, un mes càlid

La situació meteorològica del mes va estar marcada pel domini del ponent, que deixà un mes càlid. A principis del mes, entre els dies 2 i 5, una situació de vent de l'oest va provocar la pujada de les temperatures, sobretot de les màximes. Amb els registres més alts el dia 4 a la majoria dels observatoris, deixava un ambient força càlid i poc usual per aquestes dates. Cal destacar dos ruixats importants, entre els dies 6, 7 i 13, amb algun ruixat intens, i sobretot els dies 25 i 26, acompanyats de tempesta i localment amb intensitat. Tot i l'ambient càlid, les boires van ser

presentes al matí a les fondalades. Pel que fa al vent, es van registrar cops de 57 km/h a principis de mes amb tramuntana, però al llarg del mes va dominar el de direcció oest.

Febrer, en general, fred i molt plujós

El pas d'un front amb entrada d'aire fred en alçada va provocar ruixats el dia 1, acompanyats d'aiguaneu a cotes de 500 m. Cal destacar els dies 4 i 5, amb pluja i neu a bona part de la comarca. En general la cota de neu va ser d'uns 450 m i s'enregistraren entre 2 i 5 cm. L'ambient fou fred i plujós del 8 al 9 i del 12 al 13, amb una bona nevada al Pirineu. I fou fred sobretot el dia 9, amb mínimes de -10 a Rupit o -6,4 a Vic, les més baixes de l'any. També cal esmentar la neu caiguda a cotes baixes el dia 12, que afectà sobretot el sud-est i el sud de la comarca, amb 20 cm a Muntanyola, 16 cm a Viladrau, 6 cm a Taradell i a Hostalets de Balenyà, 5 cm a Centelles, entre 1 i 2 cm a Vic. Del 14 al 26 la variabilitat va ser la tònica, amb algun ruixat i bancs de boires amb temps més estable. La confluència de l'entrada d'una massa d'aire càlida, acompanyada d'una pertorbació procedent del sud, i l'entrada d'aire molt fred que teníem a Catalunya, va provocar la matinada del dia 28 una nevada general i generosa a bona part de la comarca, deixant entre 7 i 26,5 cm. En són exemples els 24 cm de Prats i Olost, al Lluçanès, els 26,5 cm de Sentfores o els 23 cm de Vic, deixant un ambient molt fred. Pel que fa al vent, els dies 10 i 31 es registraren cops de 88 km/h a Bellmunt i de 66 km/h a Vic.

Març, mes fresc i ventós

Primers dies amb restes de neu del febrer a les zones obagues, que el fort vent de ponent va netejar en poques hores. Va ser un mes força variable i fresc, amb una temperatura mitjana un grau per sota de la climàtica. Cal destacar el pas de diferents fronts al llarg del mes que van deixar ruixats molts dies, però amb poca pluja. La màxima precipitació es va enregistrar el dia 19, i sobretot el dia 24, amb la majoria de la pluja caiguda del mes. Tot i això, va estar un mes normal pel que fa a pluja. En referència al vent, va dominar el del sud-oest, entre fort i moderat.

Abril, mes càlid i plujós

Principi de mes amb matins frescos i registre de la mínima més baixa del mes el dia 1; els primers sis dies, amb temps estable i anticiclònic. Del 6 al 14, el pas de diferents pertorbacions ens va deixar ruixats força generals i ambient fresc. Els dies de més pluja van ser entre el 8 i el 14, i destaca el dia 10, amb 25 mm. Va ser un mes plujós i s'acumulà més del doble de precipitació del que correspondria a la mitjana climàtica. Del 15 al 24 tornà la tranquil·litat, sota el domini de l'anticicló, amb ambient suau, amb alguna inversió tèrmica i amb contrast tèrmic entre el matí i les hores centrals del dia. Del 25 al 30 el pas de diverses depressions va deixar ruixats acompanyats de vent del sud-oest, sobretot el dia 29, acompanyats de tempesta. Pel que fa a les temperatures, la més alta del mes s'enregistrà el dia 25 amb 28 °C. La mitjana, un grau i mig per sobre de la climàtica.

Maig, en general molt plujós i fresc

Amb tres dècimes per sota de la mitjana climàtica, una baixada de la temperatura va provocar un ambient hivernal durant els dies 1 i 2, amb una temperatura mínima rècord en alguns observatoris. També hi va haver una bona nevada al Pirineu entre els dies 2 i 4. Entre els dies 7 i 10 es va produir un episodi de precipitació que va afectar el Pirineu i el Prepirineu. Va ser causat per l'entrada d'aire fred en alçada i una temperatura relativament alta en superfície, que provocà la inestabilització de l'atmosfera, amb tempestes fortes, neu al Pirineu altre cop i baixada de la temperatura els dies 12 i 13 de maig. Un front Atlàntic amb aire molt fred va provocar un nou episodi de tempestes durant els dies 12 i 13, acompanyat d'una baixada de la temperatura. Entre els dies 18 i 23 un embossament d'aire fred en altura va provocar una nova tongada de ruixats. Els màxims de pluja es van donar pels volts del Montseny i al nord de la comarca. Els últims dies del mes, entre el 27 i el 31, una altra tongada de ruixats i tempestes van deixar un mes com els d'abans i d'acord amb el que diu la dita popular: «pel maig cada dia un raig».

Juny, càlid a Catalunya

La presència d'una depressió estancada sobre nostre va provocar la inestabilització de l'atmosfera els primers deu dies, que deixava ruixats força generals, sobretot el dia 7 i acompanyats de tempesta. El temps fou més estable i anticiclònic del 13 al 22, i s'enregistraren les mínimes més baixes el dia 14 a la majoria dels observatoris. Les precipitacions, com sol passar els mesos d'estiu, van ser força irregulars. La pluja general va quedar una mica per sota de la climàtica a la majoria dels observatoris. Cal destacar que a partir del dia 26 es va trencar el bloqueig anticiclònic i els vents giraren, venint ara de l'oest, fet que va deixar pas a una pertorbació força activa amb tempestes generals, sobretot el dia 28 a la tarda i a la nit, amb ruixats forts que deixaren la major part de la pluja acumulada del mes. La mitjana de la temperatura del mes de juny quedà mig grau per sobre de la climàtica.

Juliol, càlid

El juliol va ser un mes força normal. El desplaçament de l'anticicló Atlàntic cap al nord-oest, conjuntament amb l'entrada d'una mica de vent de l'oest, va deixar un carrer per a l'entrada de masses càlides que van provocar la pujada de les temperatures en general. Però cal destacar també l'entrada d'aire relativament fred, que va fer créixer nuvolades combatives i deixà alguns ruixats amb tempestes locals, sobretot el dia 16 al matí, amb més de 40 litres a la zona del Cabrerès i també al nord de la comarca, des de Manlleu fins a Sant Pere de Torelló, en poca estona. El temps fou més estable els dies del 17 al 19, i la inestabilitat es va fer present altre cop entre els dies 20 i 24, amb ambient fresc que deixà les temperatures mínimes més baixes el dia 23. Els últims dies hi va haver un ambient càlid, amb temperatures superiors als 34 °C, i s'enregistrà la màxima més alta del mes de juliol.

Agost, onada de calor, tempestes i rècord de pluja

Una falca anticiclònica amb arribada d'aire càlid procedent del nord d'Àfrica va provocar una onada de calor els últims dies de juliol i els primers del mes d'agost, deixant màximes de 40 °C a la costa i una aigua del mar molt calenta. Les temperatures màximes foren una mica més baixes a la nostra comarca. Els primers dies de l'agost va ser quan vam tenir les màximes més altes de l'any, i en general la mitjana va estar un grau per sobre de la climàtica. Durant les setmanes posteriors, la protagonista va ser la pluja, amb diverses pertorbacions que van portar alguns episodis tempestuosos entre els dies 5 i 31, amb ruixats i tempestes localment forts i molt irregulars, que van deixar un rècord de pluja acumulada a la majoria dels observatoris de la comarca. N'és un exemple Vic, amb la màxima precipitació recollida en un mes d'agost des de l'any 1915. Entre moltes, cal destacar la tempesta del dia 5 a la tarda a Prats de Lluçanès, amb un petit tornado i un esclafit que afectaren la font de les coves entre Prats i Lluçà, o també la pedregada del dia 8 a Sant Hipòlit de Voltregà. Del 30 al 31 es va produir un nou episodi de tempestes durant el qual es van recollir quantitats molt abundants, d'entre 60 i 125,0 mm, per exemple 125 mm a Tavèrnoles o 106,2 mm a Santa Eulàlia de Riuprimer, que provocaren un bon cop de riu.

Setembre, mes càlid i tempestuós

El setembre va ser sec al sud d'Osona, molt sec al massís del Montseny, plujós a ponent i molt plujós al nord d'Osona. La meteorologia del mes de setembre va estar marcada per un desplaçament cap al nord de l'anticicló Atlàntic. Aquesta situació, el pas de diferents fronts amb l'aire relativament fred que els acompanyava, juntament amb l'aire càlid en superfície, va provocar tempestes que van afectar el territori d'una manera molt irregular. Així, mentre al sud de la comarca el temps era sec, a ponent era plujós i al nord va ser molt plujós, amb quantitats importants de precipitació. Cal destacar el dia 6, amb 75,0 mm a Sant Pere de Torelló o 47,0 mm de Torelló, caiguts amb tempesta. De la pluja total del mes, caiguda pràcticament els primers deu dies i de forma molt irregular, destaquen els 112,0 mm de Sant Pere de Torelló i Torelló; en canvi al sud la precipitació fou força menor, amb 5,5 mm als Hostalets de Balenyà o 11,2 mm a Taradell i 17,4 mm a Viladrau. Pel que fa la segona quinzena, el temps fou més anticiclònic i amb una calorada tardana, del 19 al 24 de setembre, amb màximes de 30 a 33 °C que deixaven en resum un mes càlid, amb una mitjana dos graus per sobre de la climàtica.

Octubre, boires, tempestes i pluges generals

Un altre cop arribava pluja general a la comarca, i les tempestes fortes foren les principals protagonistes del mes. L'anticicló Atlàntic, que havia passat la major part de l'any al nord d'Europa, va provocar el desplaçament de les pertorbacions cap a la nostra zona. Cal destacar la molt alta temperatura de l'aigua del mar Mediterrani, amb una mitjana uns tres graus per sobre de la mitjana climàtica, a causa de les altes temperatures i les poques tramuntanades d'aquest any. Això va acumular l'energia suficient per alimentar les pertorbacions que arribaven,

que provocaren tempestes localment molt fortes i amb molta aigua. La mitjana del mes a Vic sol ser de 67,85 mm, mentre que aquest any es va triplicar la precipitació recollida. Així doncs, el terreny ja no podia absorbir més aigua i l'excés de precipitació baixava tota pels rius. La tempesta caiguda la nit del dia 14 i la matinada del 15 al Ripollès, amb més de 250 mm en 24 h, i la precipitació que va caure també a Osona va fer sortir de mare el riu Ter en alguns punts. Susqueda i Sau quedaren pràcticament plens i fou necessari obrir les comportes per deixar anar aigua. Els últims dies del mes l'entrada d'aire fred en alçada, conjuntament amb una pertorbació molt activa, va deixar les primeres gelades a Osona i una bona nevada al Pirineu.

Novembre, mes càlid i plujós

Pocs canvis arribaven amb el mes de novembre. Continuava el pas de pertorbacions i temporals de llevant que afectaven la comarca i repartien pluges a dojo, aquest cop la regada fou sobretot al sud de la comarca. Els primers deu dies hi va haver boires i ambient fresc i humit, i destacaren els ruixats dels dies 5 i 8. Les temperatures foren molt suaus entre els dies 10 i 14, quan s'enregistraren les màximes més altes del mes. La resta del mes la tònica va ser la variabilitat, amb el pas de depressions atlàntiques que en situar-se a la Mediterrània i trobar-se amb un mar molt calent formaven llevantades que deixaven ruixats generals a tota la costa i afectaven sobretot el sud i l'est d'Osona. Els més destacats foren a Viladrau, amb un total mensual de més de 200 mm, i a Espinelves, amb 160,8 mm. L'entrada d'aire fred en alçada va tornar a deixar neu al vessant sud del Pirineu. Les temperatures màximes més altes foren entre els dies 11 i 13, i les mínimes més baixes, a finals de mes. Cal destacar la temperatura mitjana, un altre cop per sobre de la climàtica.

Desembre, mes sec i càlid

Hi va haver un canvi important el mes de desembre, que no va tenir res a veure amb la resta de l'any. La meteorologia va estar marcada pel retorn d'un persistent anticicló, que va bloquejar les pertorbacions i les entrades d'aire fred que ens havien afectat al llarg de l'any. Així, quedava un ambient suau als punts més alts de la comarca i destacades inversions tèrmiques i boires a les fondalades de la plana de Vic i la vall de Sau. El desembre va ser el mes més sec de l'any, amb una mitjana clarament per sota de la climàtica. L'única precipitació registrada va ser d'entre 2 i 6 mm els dies 13 i 14. El més destacat del mes foren les boires i les inversions tèrmiques. La gran quantitat de pluja caiguda durant l'any va provocar que no es pogués sembrar a la majoria dels camps, alguns pràcticament convertits en aiguamolls. Pel que fa a les mitjanes de temperatures van estar un altre cop per sobre de la mitjana climàtica.

Coordinen: *Anna Jiménez, Manel Dot, Eduard Voltas i Bernat Codina*
(Agrupació Meteorològica d'Osona) <www.meteosona.com>

El temps a Osona any 2018																		
Observatoris	Dies de precip.	Litres per metre quadrat								Dies de boira	Graus centígrads							
		Pluja		Dia més plujós		Mes més plujós		Mes més sec			Dia més fred			Dia més càlid			Mitjana anual	
		Total	Dia	Mes	Litres	Mes	Litres	Mes	Litres		Dia	Mes	Graus	Dia	Mes	Graus		
Cantonigròs			00-gen															
Centelles	108	1003,9	17	oct.	97,5	oct.	234,0	des.	4	17	9	febrer	-5,4	4	agost	36,7	13,79	37
Espinelles	199	1460,0	14	oct.	133,2	oct.	373,6	des.	15,8	0	9	febrer	-6,8	4	agost	33,2	10,90	59
Folgueroles	159	1101,8	31	agost	89,9	oct.	264,7	des.	10,2	72		febrer	-6,4	4	agost	34,3	13,23	48
Gurb	139	1171,7	30	agost	65,0	agost	222,0	des.	10	78	27	febrer	-6,4	4	agost	36,5	14,46	54
Hostalets de Balenyà	143	1033,6	11	abril	57,3	oct.	257,7	des.	5,5	0	9	febrer	-5,2	4	agost	35,9	13,34	29
L'Esquirol	161	1110,3	31	oct.	68,2	oct.	238,8	des.	10,8	0	9	febrer	-6,1	5	agost	33,1	11,82	40
La Gleva	148	1134,8	14	oct.	97,0	oct.	235,9	des.	7,6	76	9	febrer	-5,3	1	agost	35,8	12,99	51
Sta. Maria de Besora	133	1284,1	8	abril	116,8	oct.	237,2	des.	7,5	0	13	febrer	-6,9	2	agost	32,7	12,56	32
Malla (Torrellebrera)	124	1052,8	9	agost	72,4	oct.	251,3	des.	8,5	83	9	febrer	-8,5	4	agost	36,0	11,44	99
Manlleu	157	1108,0	29	agost	71,4	oct.	202,8	des.	9,4	115	9	febrer	-5,6	5	agost	36,4	12,44	43
Muntanyola	135	1077,8	14	oct.	60,4	oct.	246,0	des.	6,9	0	12	febrer	-8,2	3	agost	34,7	12,43	33
Olost de Lluçanès	145	1116,8	30	agost	71,2	oct.	192,4	des.	7,9	52	9	febrer	-7,2	4	agost	36,1	13,02	86
Oristà	135	1103,1	28	juny	74,0	oct.	186,2	des.	3	5	9	febrer	-8,0	5	agost	38,5	-	72
Prats Dde Lluçanès	124	1121,0	28	juny	49,6	maig	171,4	des.	5,4	51	27	febrer	-10,1	4	agost	35,4	13,01	60
Roda	166	1085,5	14	oct.	78,4	oct.	208,6	des.	7,6	122	0							
Rupit	182	1200,2	15	nov.	52,7	oct.	211,0	des.	11,6	0	13	febrer	-10,5	4	agost	33,1	10,59	91
Sentfores (la Guixa)	158	1082,1	30	agost	83,9	oct.	197,8	des.	10,9	118	9	febrer	-6,8	4	agost	35,8	13,46	58
St. Boi de Lluçanès	166	1529,5	6	set.	106,0	oct.	342,8	des.	10,6	0	13	febrer	-6,2	5	agost	33,6	12,90	31
Sta. Eulàlia de Riuprimer	124	1185,0	31	agost	107,2	oct.	221,2	des.	7,8	0	9	febrer	-6,7	4	agost	35,1	12,56	42
St. Hipòlit de Voltregà	141	1116,1	14	oct.	87,8	oct.	219,1	des.	5,9	0	9	febrer	-6,0	5	agost	37,5	14,13	56
St. Julià de Vilatorrada	150	1126,6	31	agost	97,2	oct.	263,0	des.	9,6	0	9	febrer	-6,7	5	agost	34,2	12,56	61
St. Pere de Torelló	128	1423,2	14	oct.	82,5	oct.	221,5	des.	9	0	9	febrer	-5,8	4	agost	33,9	13,03	44
Taradell	153	1113,4	31	agost	79,8	oct.	210,0	des.	11,2	0	9	febrer	-6,2	5	agost	36,5	12,94	44
Tavernoles	138	1190,0	31	agost	125,2	agost	258,6	des.	8,4	0	9	febrer	-5,8	5	agost	35,2	13,20	43
Torelló	142	1164,4	14	oct.	83,0	oct.	214,3	des.	6,8	0	9	febrer	-7,0	5	agost	35,4	12,76	60
Vic	158	1171,8	30	agost	82,4	agost	237,6	des.	9,5	120	9	febrer	-6,4	4	agost	35,4	13,63	58
Vidrà	160	1543,4	15	oct.	58,4	oct.	313,2	des.	12,6	0	13	febrer	-7,3	4	agost	31,1	12,00	32
Viladrau	149	1573,0	14	oct.	168,9	oct.	430,7	des.	10,3	0	13	febrer	-9,5	4	agost	32,8	11,47	47
Calldetenes	134	1094,3	31	agost	92,4	agost	273,6	des.	11	0	27	febrer	-5,9	1	agost	36,1	13,43	51
Bellmunt	162	1220,0	6	set.	50,0	agost	232,8	des.	6,2	10	13	febrer	-9,6	4	agost	29,8	10,78	50
Collsuspina	142	1071,6	9	maig	56,3	oct.	216,2	des.	8,7	0	13	febrer	-13,7	4	agost	33,7	12,29	65
El Brull	95	1274,9	14	oct.	139,0	oct.	335,5	des.	5,7	0	13	febrer	-7,0	6	agost	32,5	-	31
Ciuret (Vidrà)	152	1570,3	14	oct.	106,4	oct.	306,8	des.	7,4	0								
Sau	145	1183,6	6	set.	55,2	oct.	226,8	des.	8,8	0	9	febrer	-4,9	5	agost	35,9	13,85	33
St. Bartomeu del Grau								des.										
Sta. Eugènia de Berga								des.										
St. Vicenç de Torelló	155	1115,0	6	set.	61,0	oct.	179,8	des.	11	0	9	febrer	-5,6	5	agost	37,6	13,42	52
Vilanova de Sau	100	1144,1	14-gen	oct.	95,5	oct.	259,5	des	8									

Coordinació: Anna Jimenez, Manel Dot, Edu Voltas i Bernat Codina (www.meteosona.com)

CRÒNICA ARTÍSTICA

De com la ciutat de Vic va recuperar obra pictòrica de Josep Maria Sert. Actuacions, precisions i comentaris

Diferents obres de Josep Maria Sert es varen aplegar a la ciutat de Vic a partir de la dècada de 1990. La capella de la Pietat fou el destí de moltes d'elles, però l'Ajuntament de la ciutat i l'edifici del Sucre també varen acollir obra sertiana. Aquest any 2018 s'ha desmantellat la capella fonda de la Pietat com a espai de referència d'exposició de l'obra de Sert, i amb aquest motiu recollim a manera de crònica el procés que va portar a la recuperació d'aquestes obres, les seves restauracions i instal·lacions, el seu cost i les persones que varen intervenir-hi.

La decisió per part de l'Ajuntament de portar a la catedral tot el que aplegava la capella de la Pietat de l'artista Josep Maria Sert (1874-1945), i sense cap ànim d'entrar en polèmica sobre aquesta mesura, crec que pot ser útil aportar algunes precisions, aclariments i comentaris de com al seu dia es va portar a terme aquest retorn a la ciutat de Vic d'obra de l'artista, i les circumstàncies que varen aconsellar-lo. La capella de la Pietat la trobem, al començament de la dècada dels anys noranta del segle passat, com a protagonista d'un nou inici de l'interès de la ciutat per l'artista i fins podem afirmar que va ser el catalitzador del conjunt d'iniciatives que han anat sorgint i que voldrien convertir Vic en la «ciutat de Sert».

A la segona meitat dels anys vuitanta del segle passat, l'any 1987, el Ministeri de Cultura i la Direcció General de Belles Arts van organitzar al Palau Velázquez del Retiro de Madrid una exposició molt àmplia d'obra de Sert, que es va repetir a les Drassanes de Barcelona l'any següent. Aquestes mostres varen fer-nos adonar que el Museu d'Art Modern de Barcelona conservava diferents obres de l'artista, del primer intent de decoració de la catedral i en especial de la decoració que es va destruir al començament de la Guerra Civil (1936-1939). Aquestes obres s'havien salvat de l'incendi per la seva situació, al presbiteri, que d'alguna manera va quedar en part protegit durant els anys de la contesa bèl·lica. L'Ajuntament de Barcelona, titular del Museu en aquells moments, havia col·laborat econòmicament en la decoració actual i una part d'obra, amb el compromís de restauració i d'ubicació adequada, va quedar en dipòsit a l'entitat museística de la ciutat comtal. Fins hi havia una proposta d'instal·lar els quatre evangelistes a la capella castrense del parc de la Ciutadella. La prematura mort de l'artista va paraitzar qualsevol acció posterior i les pintures varen quedar en dipòsit al Museu. Dues obres, els evangelistes Marc i Lluc, entre d'altres, varen formar part de les exposicions esmentades de Madrid i Barcelona en un estat no gaire galdós, fins al punt que no figuren en l'edició del catàleg. Tanmateix, a nosaltres ens cridava poderosament l'atenció la imatge de l'evangelista Marc, esguardant amb la mirada l'horitzó, i ens preguntàvem: què mirava sant Marc? Ell, que, d'alguna manera, va ser testimoni de l'incendi i seria dels pocs que ho podria explicar. Lluny però de fantasies i suposicions era important que aquestes i altres obres poguessin tornar a Vic i que ens ajudessin a explicar la complexitat de l'obra de la decoració de la catedral des de principis de segle xx fins a la decoració actual.

Els promotors d'aquesta iniciativa, amb Ramon Pou, Josep Lluís Vives, Pere Puig i Pere Girbau, en aquells moments alcalde de la ciutat, ens vàrem posar a treballar per aquest retorn. Es varen fer gestions amb Ferran Mascarell, llavors conseller de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, i amb la Dra. Cristina Mendoza, directora del Museu d'Art Modern de Barcelona, la qual va manifestar-nos que l'estat de les obres feia difícil la seva exposició, i que en tots els casos era necessària una actuació de restauració. Això, però, no paralitzava la iniciativa i en carta amb data del 9 de març de l'any 1991 el Sr. bisbe Josep Maria Guix demanava a l'alcalde de Barcelona, Pascual Maragall, la cessió de les obres, petició a la qual s'adheria des de l'Ajuntament l'alcalde, Pere Girbau. Era iniciat ja el projecte.

En la visita que es va fer al Museu d'Art Modern de Barcelona al parc de la Ciutadella vàrem voler conèixer l'estat real de conservació de les obres. Amb certesa no era cap meravella. Els trossos conservats dels quatre evangelistes, oli sobre tela, estaven enganxats en uns plafons de fusta de 6 x 2,80 m molt pesants i difícils de manipular. La seva ubicació, en aquells moments, estava en el tram de sortida de l'aparcament de l'edifici, recolzats a la paret sense cap tipus de protecció. El que restava d'*Homenatge a Orient* i *Homenatge a Occident* estava dividit amb les teles enganxades en plafons d'1,5 x 2 m (15 plafons el d'Orient, 13 plafons el d'Occident) i guardats en el dipòsit del Museu. La maqueta de la decoració de la catedral (1925-1927) estava en força bon estat i les dues pintures de l'any 1906, la lluita de Jacob amb l'àngel i la tercera benaurança, es trobaven enrotllades (rotlles de 4 x 0,8 m) i no ens va ser possible contemplar-les. Aquest conjunt d'obra amb la pintura de sant Pere i sant Pau de l'antic presbiteri es va sol·licitar com a dipòsit l'any 1991.

No tot estava resolt. El Museu d'Art Modern de Barcelona, propietat de l'Ajuntament de la ciutat, als inicis dels anys noranta va entrar a formar part del futur Museu Nacional d'Art de Catalunya que s'ubicaria al Palau Nacional de Montjuïc, on ja hi havia les col·leccions de l'art romànic i gòtic, passant a dependre de la Generalitat de Catalunya. Així el palau de la Ciutadella quedava per al Parlament de Catalunya, i les peces del Museu es varen traslladar gradualment a la nova ubicació. El director del nou museu era Xavier Barral i Altet, que amb unes recomanacions utòpiques no va pas facilitar les gestions. El tema no es va desencallar fins al nomenament del Sr. Ramon Guardans com a president del Museu. A aquest se li exposar el problema i el va resoldre favorablement.

Tots aquests esdeveniments no varen parar les gestions que fèiem a Vic per a la futura exposició d'aquestes obres. El lloc que ens va semblar més adient era la capella de la parròquia de l'església de la Pietat, coneguda com la capella fonda, que estava fora de les necessitats del culte i era un espai poc utilitzat. El Consell Parroquial va estar d'acord amb la seva transformació com a sala d'exposicions, amb entrada independent pel carrer de Cardona, i amb el trasllat dels quadres de Marià Colomer sobre els misteris del rosari al cor i a la sagristia. Es feia necessària una adaptació amb un cost econòmic respectable i es va demanar l'ajuda i la col·laboració de la família Espona-Massana (antics feligresos de la parròquia), que va assumir el cost de la transformació. Va realitzar les obres Construccions Ferrer sota la direcció de l'arquitecte Miquel Àngel Ordeig, amb un cost global de 15.722.294 pessetes (94.492,89 €).

Les obres varen arribar a Vic la tardor de l'any 1994 i, de moment, mentre s'adaptava l'espai definitiu, varen quedar dipositades a l'església de l'hospital de la Santa Creu, amb l'exposició d'algunes d'elles. El seu trasllat i adequació fins a la capella va tenir un cost de 9.950.000 pessetes (59.801 €). Varen començar els contactes amb el taller de restauració Arcor, coneixedors de l'artista que havien efectuat restauracions a l'Ajuntament de Barcelona, que varen presentar un primer projecte de restauració dels quatre evangelistes amb un import de 3.015.000 pessetes (18.120,51 €). Les millores es realitzarien al ritme convingut segons les possibilitats econòmiques, junt amb la restauració d'altres obres que es volien exhibir. Per les festes del Mercat del Ram de l'any 1996, que aquell any s'esqueia el dia 30 de març, es va inaugurar a la capella fonda de la Pietat una primera mostra de l'exposició. El treball de les restauracions seguiria un ritme lent, tot i que en aquell moment era ja quantiosa la feina feta.

L'exposició fou extremadament cuidada, tant en l'aspecte de retolació i justificació bíblica del significat de les obres com en referència a la imatge de com era l'obra completa a la catedral cremada. Però el que era molt important era explicar fins a quin punt la decoració de la catedral de Vic va vertebrar l'obra de l'artista i com al llarg de la seva vida fou sempre una preocupació constant entre les seves realitzacions pictòriques. I tot això es justificava en l'obra exposada amb les primeres pintures de l'any 1906, amb la maqueta de 1927-1931, que incloïa el projecte de la decoració de les voltes i tota l'obra recuperada del presbiteri de la segona decoració; els quatre evangelistes i, en principi, una mostra petita dels homenatges de les races a la divinitat.

Entrant per la nova porta de carrer de Cardona, a la paret de la dreta de la capella hi havia els quatre evangelistes no del tot restaurats; a la paret del fons s'exhibia la lluita de Jacob amb l'àngel, i a la paret de l'esquerra, la segona benaurança que s'havia restaurat, a la qual per a la seva exposició es va fer un marc adient d'unes mides excepcionals (1.500.000 pts. / 9.015,18 €). Per a la paret principal de la capella, que correspondria a l'altar, es restauraren tres fragments de l'*Homenatge a Orient* i a la seva part baixa s'hi va posar una descripció de l'artista amb fotografies diverses amb una aproximació a la seva vida pintoresca, no sols pel fet de ser artista sinó, especialment, per la seva singular manera de pintar, el seu taller, les seves relacions socials i amistats...; una explicació que abastà fins a l'angle de la sala i que més endavant es completà amb l'ús que l'artista feia de la fotografia per trobar solucions als seus conjunts pictòrics. A partir d'aquell moment, i ja amb una part de la feina feta, va ser molt important el treball de restauració que fou possible finançar gràcies a les ajudes de la Fundació Puig-Porret, l'Ajuntament de Vic i alguns particulars, entre els quals cal destacar Joan Pallarès. Les aportacions d'aquests benefactors en principi varen ser anuals i es demanaven segons un programa de restauracions establert. A poc a poc totes les obres varen ser netejades i, si calia, restaurades. Així es completà la restauració d'una bona part de l'*Homenatge a Orient*, que va passar a presidir des de l'altar virtual tota la sala (*Homenatge a Orient*: 2.436.820 pts.; *Homenatge a Occident*: 1.051.000 pts.; total global 20.962,22 €).

Les restauracions fins a aquell moment varen tenir un cost de 16.848.792 pessetes (101.263,30 €).

Als inicis del nou segle l'Ajuntament de Vic va fer modificacions substancials a l'entrada principal de l'edifici amb la instal·lació d'un ascensor, fet que va donar més relleu a l'escala de la dreta que conduïa a la Sala de la Columna. En aquella paret s'hi va portar, des de la capella de la Pietat, la part restaurada de l'*Homenatge a Orient* i per substituir-lo a la capella l'Ajuntament va finançar la restauració de la pintura de sant Pere i sant Pau aguantant la pedra de l'Església, que va tenir un cost de 16.596,84 €. També es varen reunir al mateix edifici pintures restaurades de l'*Homenatge a Occident*, una a la paret de l'escala del costat de l'ascensor i les altres a la sala dels regidors. Per un conducte diferent va arribar al mateix edifici una altra pintura relacionada amb la catedral. És un esbós del tema *Elíodor expulsat del temple*, que pertany a la segona decoració, en aquest cas amb tons de blau, que caldria situar que Sert la va pintar abans de la dècada de 1920, coincidint amb la seva etapa blava. Aquesta obra es trobava exposada al Palau de Pedralbes, era especialment estimada per l'alcalde Maragall i va ser dipositada a Vic com a compensació d'una aportació que el Sr. Pere Girbau va fer al MNAC. Es pot veure a la sala que es troba abans de l'entrada a la secretaria de l'alcalde. Finalment, per completar els esbossos o pintures referits a la decoració de la catedral de Vic que es troben a la casa de la ciutat, cal consignar que el desembre de l'any 1999 l'Ajuntament va comprar en una subhasta a Madrid un esbós que correspon a la decoració de la part central del presbiteri actual (11,8 x 15,8 m) i a dos plafons laterals (1,8 x 0,58 m). Era un pas més en la voluntat del consistori vigatà de reunir a la casa de la ciutat una bona representació de l'obra de l'artista.

Cal dir que, inicialment, l'Ajuntament de la ciutat, que assumia el dipòsit de les diferents peces, va ser sensible al funcionament de la nova exposició i durant un temps va designar una persona que obria regularment els caps de setmana per facilitar al públic la seva contemplació. Però, malgrat que ja en ple segle XXI l'aplec d'obres continuava i s'enriquia amb noves pintures, aquest interès va anar disminuint. Per altra banda, van aparèixer nous problemes, com el deteriorament de la teulada en la seva zona sud que facilitava l'entrada d'aigua quan plovia, anomalia que no ens vàrem cansar de comunicar a l'Ajuntament perquè s'hi posés remei, però no es va aconseguir reparar, fins al punt que l'aigua va afectar i fer caure part de la cornisa amb un perill evident per al contingut de l'exposició i en especial per a l'obra pictòrica propera als desperfectes. Davant d'aquesta situació, el MNAC va retirar la maqueta (1927-1931) que després de l'exposició al Museu d'Art de la Pell s'havia instal·lat d'una manera més oberta que facilitava la seva contemplació. La teulada es va reparar amb retard, i en quedar la part central sense cap contingut es va aprofitar l'espai per a exposicions de materials que no tenien res a veure amb l'obra exposada ni amb l'artista que n'era el principal protagonista. Aquesta possibilitat s'ha acabat imposant capgirant la funció per a la qual s'havia adaptat la capella, i al nostre entendre sense fer cap favor al projecte «Vic, ciutat de Sert».

La quantitat de cabals econòmics esmerçats en la conversió de la capella en sala d'exposicions i en les restauracions de l'aplec d'obres de la capella de la Pietat, sempre a iniciativa particular si bé amb el vistiplau del bisbat i de l'Ajuntament, han deixat les obres exposades en un estat molt diferent a l'estat deteriorat amb què foren dipositades pel MNAC a la dècada de 1990. En aconseguir aquesta realitat creiem que cal tenir un record i un agraïment per a les persones i entitats que hi han col·laborat sense cap altre interès que el millorament de les obres i l'amor a la ciutat i a l'artista. Destaquem entre elles la família Espona-Massana i Fundació

Puig-Porret, amb la seva presidenta Anna M. Carbonell, que a més de les aportacions destinades a la restauració va dipositar una obra de l'artista propietat de l'entitat que ha figurat fins avui en l'entrada de l'exposició.

L'any 2006, del 6 d'abril al 4 de juny, al Museu d'Art de la Pell i organitzada per l'Ajuntament de Vic, es va celebrar una exposició amb el títol «La pintura mural com a transformació de l'espai» que va aplegar obra dispersa de l'artista no sols amb l'objectiu de donar-la a conèixer, sinó també per crear un ambient propici perquè algunes d'aquelles obres poguessin un dia ser contemplades a la ciutat. El resultat en aquest aspecte no fou positiu i sols ha restat a la casa de la ciutat un esbós de la decoració de l'Hotel Waldorf Astoria, que podem contemplar en una posició elevada davant la porta que ens introdueix a la «Sala Sert».

Aquesta sala ha constituït un pas important en l'aplec d'obra sertiana amb l'acollença de *Les quatre estacions*, pintures que decoraven el pavelló de caça dels Rothschild al castell de Laversine a Chantilly, prop de París. Aquesta obra, propietat del Patrimoni Nacional i dipositada al Museo de Arte Contemporaneo Reina Sofía, mai no s'havia exposat, i davant d'aquesta situació va entrar dins les previsions de poder venir un dia a Vic. Ja en els inicis de la gestió municipal de l'alcalde Jacint Codina, quan era ministre de Cultura Jordi Solé Tura, es varen fer gestions, però no varen fructificar. Uns anys més tard, gràcies a l'entusiasme que va posar-hi el regidor Jaume Castañé, l'obra va venir a la ciutat i es va instal·lar en la ubicació actual. Cal dir que per les dimensions de la sala i el seu perímetre irregular, l'exposició no s'ha pogut fer mai completa. També cal remarcar que la posició de les pintures és diferent a la de la seva concepció original, i aquesta contraposició falseja el projecte artístic i la seva visió correcta. Tampoc no ha estat possible recuperar-ne el sostre, una àliga majestuosa pujant cap al cel, molt bonic i il·lustratiu i amb una història que permet seguir les peripècies de l'obra durant l'ocupació alemanya a París en la Segona Guerra Mundial. Malgrat tot, el resultat és molt positiu i hem de felicitar-nos-en.

A la sala de la Columna hi trobarem una altra obra de l'artista, *Els Segadors* (1934-1945), pintura que inicialment l'artista havia pensat regalar a l'Ajuntament de la Bisbal, donada la proximitat del Mas Juny a la Costa Brava, lloc d'esplai i sojorn de Sert en determinades èpoques. La situació política al nostre país va retardar l'acabament de l'obra, que al final va passar a pertànyer a Fèlix Ferrer, amic seu a París, i estava a Barcelona en poder dels seus fills, la família Bargalló-Ferrer. Aquesta obra, que va formar part de l'exposició del Museu d'Art de la Pell, més endavant la va adquirir l'Ajuntament i avui és una joia més de la sala de la Columna, altrament molt freqüentada i acollidora d'actes ciutadans.

La presència de l'artista a l'edifici del Sucre també té la seva història i els seus protagonistes. El conjunt pictòric *Las bodas de Camacho*, que havia decorat els salons de l'hotel de Nova York Waldorf Astoria (contracte de l'any 1929 per 150.000 dòlars) havia estat retirat de la seva ubicació i venut al mercat d'art. Va comprar-lo un antiquari de Barcelona i va passar a ser propietat del Banc Urquijo, primer, i després del Banc Hispà Americà, entitat molt vinculada a la ciutat i en especial amb la delegació a Vic de la Cambra de Comerç de Barcelona, que situava les seves noves instal·lacions al remodelat edifici del Sucre. Una nova fusió bancària passà la propietat de la decoració al Banc Central Hispano que les diposità a la ciutat de Vic, on arribaren el 31 de juliol de l'any 1996. Va ser decisiva

la gestió d'Andreu Colomer, vinculat per la seva empresa a la Cambra. Els conjunts decoratius de les pintures de Sert, i potser més en aquest cas, estan pensades per a un lloc concret amb la finalitat de crear un espai que s'afegeix a un entorn arquitectònic que ajuda a interpretar-lo. No era gens fàcil exhibir aquesta obra a l'edifici del Sucre. Aprofitant que en aquell moment es feien les obres d'adaptació de l'edifici, es va treballar en la seva part central per crear un espai que, en la mesura del possible, pogués acollir amb la dignitat necessària les diferents pintures. Tenia unes mides semblants als 25 x 14 metres del menjador americà, disposava d'espais definits, i tenia dues finestres amb possible cortinatge; més difícil era el terra, en origen moqueta «tette de negré». Però a la fi es va aconseguir una exposició que no desdicia gens del projecte sertià. Hi van col·laborar, des de la Cambra de Comerç i Navegació, Andreu Colomer i Joan Pallarès, i des de l'entitat bancària el seu president, Claudi Boada, i el director, Emilio Gutiérrez. Les pintures originals varen restar allà fins al mes de maig de l'any 2005. La fusió del Banc Central Hispano amb el Banc de Santander va fer canviar la voluntat del dipòsit, i el desig de la nova entitat de reunir totes les obres d'art en un museu a la seu de Boadilla del Monte, a prop de Madrid, va fer que les pintures es retirassin i avui les podem contemplar en aquest lloc, on no estan exposades amb el rigor i el respecte a la seva ubicació inicial que vàrem tenir a Vic. Avui, al Sucre, han estat substituïdes per unes còpies fetes amb reproducció digital, molt fidedignes, que no han fet oblidar els originals però que mantenen l'espai Sert de l'edifici del Sucre amb molta dignitat. El lloc milloraria si a més s'exhibís allà en lloc adient l'original de l'esbós de les mateixes pintures, que avui és a la casa de la ciutat i que poca gent contempla, i també si es donés informació sobre l'artista, sobre aquesta obra concreta i sobre l'espai que va ocupar a l'Hotel Waldorf Astòria.

En conclusió: amb un intent de fer balanç del que ha suposat la capella fonda de la Pietat per a la implantació de l'eslògan «Vic, ciutat de Sert», ja hem avançat que l'exposició a l'esmentada capella va ser el detonant d'un nou interès de la ciutat per l'obra de l'artista i no es va tardar a concretar noves iniciatives que han portat a la realitat actual. També és important tornar a destacar el valor de les restauracions en les pintures dipositades pel MNAC, que han millorat la seva qualitat fins a fer-les dignes d'una exposició. Així mateix, l'obra que s'ha aplegat i que avui dignifica la casa de la ciutat no es pot entendre sense el seu pas previ per la capella, on els dos homenatges de les races a la divinitat varen tenir, en diferents etapes, una restauració i una exposició que les va fer aptes per embellir diferents espais de l'edifici de consistori vigatà. Però potser el millor mèrit, que no se li ha sabut reconèixer, ha estat el de presentar la decoració de la catedral com una obra que amb tots els seus incidents va vertebrar la vida de l'artista i que va ser per a ell una preocupació constant que va resoldre escollint en cada moment els cànons que li dictava l'evolució de la seva tècnica pictòrica. Les tres decoracions: 1906-1917, 1920-1931 i 1940-1945 en són el millor testimoni; sense oblidar els cabals esmerçats en restauració i adaptacions, que en bona part s'han consignat en aquest article i que sovint venien de particulars i entitats sense afany de lucre que han fet possible que la capella fos una realitat. Tant de bo que el relat de l'obra de Sert a la catedral de Vic que s'ha perdut amb la desaparició dels materials de la capella fonda de la Pietat es pugui recuperar d'una manera digna i pedagògica amb la instal·lació en l'àmbit de la pròpia seu.